

METODA OBSERVAȚIEI ÎN PSIHLOGIE

Observatorul este spectatorul fenomenului pe care-l consemnează, dar nu-l provoacă. Nu este obligatoriu ca observația să fie pasivă.

Cantitatea de date obținute prin observație, poate fi redusă de anumite aspecte:

— de caracterul întâmplător, fragmentar sub care se prezintă fenomenul observat;

— de imperfecțiunile sursei de informație;

— de scăderea momentană a capacității de concentrare a observatorului;

— de desfășurarea prea rapidă a fenomenului.

Pentru a înlătura aceste obstacole trebuie să facem observația pe baza unui plan, a unei fișe și să căutăm să o evaluăm cât mai obiectiv.

Metoda observației nu se confundă cu observația empirică, ea este o metodă științifică psihologică.

Pentru început, ca tipuri de observație utile delimităm:

— o **observație integrală**, urmărind global toate manifestările subiectului;

— o **observație selectivă**, centrându-ne atenția asupra unui singur sau a mai multor obiective (mers, mișcare, limba etc.);

Observația trebuie să fie sistematică, permanentă, să aibă un scop bine definit, să fie dinamică, să se adapteze la schimbările survenite la subiect.

O schemă (model) de observație poate fi alcătuită în felul următor:

— aspectul exterior al subiectului (de la păr pînă la pantofi);

— aspectul fizic al subiectului (gras—slab);

— ținuta;

— gesturile;

— mimica, expresia feței și a ochilor;

— pantomimica;

— aspectul general (obosit — odihnit, dispus — indispus);

— se cercetează mersul;

— coordonarea mișcărilor;

— se observă vorbirea (sub toate aspectele);

— se cercetează raporturile cu însoțitorul (docil, supus, instabil, irascibil etc.);

— se cercetează orientarea în mediul înconjurător (în cabinet sau laborator) și modul cum stabilește singur contactul cu mediul ambiant.

Această **observație de contact**, care poate dura pînă la 5 minute, ne poate oferi un prim «portret» al subiectului.

Observația — în cadrul examinării psihologice

(în timpul aplicării probelor și testelor)

Trebuie să notăm următoarele caracteristici principale:

— atitudinea subiectului în momentul începerii examinării (opoziție, adeziune, entuziasm, bună sau rea voință);

— atitudinea subiectului în cursul examinării (spontan, pune întrebări, nerăbdător, iritabil, interesat de probe, agresiv, neîncrezător, bănuitor, timid, fricos, anxios, este prea politicos sau numai cordial, distrat, perseverent sau sugestibil etc.);

— cum dă răspunsurile la instructaj (dacă răspunsurile sînt rapide, lente, serioase, temeinice, neglijente, impulsive, gîndite, logice, nepotrivite sau la întîmplare);

— dacă utilizează metoda încercărilor și erorilor sau dacă are un plan anterior dezvoltării lui;

— activitatea motorie (dacă este agitat, pasiv, dacă are ticuri, mișcări parazite, tremurături);

— dacă se interesează de rezultatele obținute (manifestă spirit de competiție, dorește să facă mai bine, este indiferent de toate acestea);

— se urmărește expresia verbală (dacă sînt tulburări de vorbire: sigmatism, rotacism, lambdacism, bradilalic, bradipsihic etc.).

Deci, observația, în contextul clinic psihologic, este parte componentă a examinării psihologice, dar ea poate fi realizată și în alte situații în care este implicat subiectul (diferite activități ergoterapeutice, art-terapia, consumul timpului pe perioada internării, zilele de vizită ale familiei etc.).

Observația poate fi și ea evaluată; sînt mai multe metode de evaluare a observației: calitativă (adjectivală), grafică, statistică. În metoda **calitativă** se evaluează rezultatul observației în raport cu experiența examinatorului utilizîndu-se niște adjective, în trei, patru sau cinci gradiente (note). De exemplu:

0	1	2	3	4	5
	f. bună	bună	potrivită	nesat.	proastă
Dispoziția subiectului				x	
Raportarea la mediu			x		
Sociabilita- tea				x	

Calificativul acordat (la scalele de evaluare a observației) ține foarte mult de experiența noastră, iar limitele depind de impresionismul nostru care joacă un rol foarte important.

În concluzie:

- observația clinică trebuie făcută pe baza unui plan (observație pasivă și directă și mai puțin indirectă și activă);
- observația trebuie evaluată chiar dacă este impregnată de subiectivitatea examinatorului.

Observația psihologică este necesară în orice fel de psihodiagnoză. Ea include, deci, mai mult decât o simplă înregistrare a actelor de conduită. Sînt două modalități de a utiliza observația:

- în funcție de obiectiv;
- în funcție de mod sau tehnică.

În funcție de obiectiv se poate vorbi de observație directă și observație indirectă.

Observația directă are loc cu ajutorul organelor de simț sau cu ajutorul aparatelor care amplifică capacitatea acestora: magnetofone, peliculă, cameră de luat vederi, cronometre, cinematografie, fotografie, ciclografie, croniclografie (înregistrarea mișcărilor) etc. Caracteristicile fundamentale ale observației directe nu sînt modificate de folosirea acestor instrumente, ci doar optimizate.

Observația indirectă se deosebește de cea directă prin faptul că are în obiectiv caracteristici și trăsături psihice ce nu se pot analiza prin exprimările lor directe: problemele stilului învățării, a gradelor de dezvoltare, caracteristicile motivației ascunse și oscilațiile performanțelor, trăsăturilor de caracter, interesele și preocupările, aspirațiile etc.

Acestea constituie domeniul variabilelor dependente specifice domeniului procesualității personalității umane. Observația care le sondează se încadrează în subordinea unor ipoteze. În aceste cazuri, observația trebuie să-și extragă materialul din situații complexe în care este angajată conduita umană și în care aceste trăsături se exprimă.

Cercetarea psihologică (sau psihosocială) ne oferă spre observație:

— ansamblul condițiilor anturajului și mediului în care trăiește și în care se manifestă conduita și relațiile subiectului considerat;

— incidentele critice și aspectele particulare în care condițiile obiective «de mediu» au prioritate, evenimentele ce caracterizează condițiile de mediu;

— conduita de comunicare a subiectului;

— efectele experienței trecute;

— manifestările somatice obiective;

— produsele activității subiectului.

În funcție de tehnica utilizată, observația se prezintă în câteva variante (G. de LENSHERE):

— monografia;

— studiul cazuistic (în școală caracterizarea elevului);

— studiul cazurilor (caracterizarea clasei, referindu-se la elevii din aceeași școală);

— survey-ul sau studiul în vederea evaluării pe grupuri ce au condiții de evoluție și influențe diferite (operindu-se cu instrumentar statistic).

Observațiile îndelungate ale trăsăturilor de caracter cer foarte multă abilitate. În interpretarea comportamentului elementele conștiente sînt mai numeroase decît în interpretarea fizionomiei. Utilizarea observației în psihologie poate fi comparată ca importanță cu examenul clinic utilizat de medic. **OBSERVAȚIA** constituie «osatura» psihodiagnozei diferențiale, deoarece permite psihologului să claseze informațiile care-i parvin prin conduita subiectului, cu ansamblul informațiilor și experienței psihodiagnostice de care dispune. Implicit, el elaborează un vast clasament, confrun-tări cu alte date de observație, evaluări aproximative față de etaloanele cu care lucrează de obicei.

Această tehnică este uneori impusă de însuși domeniul în care se desfășoară observația, de exemplu: preocupările studenților în timpul pauzelor, ponderea și aspectele pe care le au diferitele tipuri de ocupații ca jocul, repetarea lecției, discuții libere etc. În aceste cazuri sîntem delimitați ca

durată a observației de timpul de reacție, adică de timpul în care se desfășoară în mod concentrat tipul de activități pe care vrem să-l studiem.

Există și observații în eșantioane de timp, care se caracterizează prin faptul că se realizează prin eșantioane de observații de scurtă durată, constante și la întâmplare sau într-o anumită ordine. Astfel A. ANASTASI a efectuat câte 24 de observații de câte 5 minute de subiect și a ajuns la convingerea că o astfel de metodă este satisfăcătoare (ca volum de observație). Compararea eșantioanelor de timp permite o evaluare și o analiză psihologică bogată. Observația poate să se efectueze în:

- mediul deschis (în general): — mediul școlar;
— mediul experimental etc.;
- mediul închis (restrîns), legat de anumite ore sau aspecte de conduită la anumite ore (pregătirea lecțiilor, interesele și atenția la orele de psihodiagnostic etc.).

Tehnica observațiilor necesită reguli și organizare. Caracteristica fundamentală a observației constă în faptul că cel ce o efectuează nu intervine în decursul desfășurării actului de observat.

OBSERVAȚIA—caracteristicile notației în timpul acesteia. Orice bun observator (psiholog) își organizează un sistem de notație, un cod și o schemă sau fișă care-i facilitează munca de notație, viteza de lucru și creează posibilitatea de a face cât mai puține omisiuni.

Este dificil de a da modele sau de a le alege. În genere, dacă subiectul rezolvă corect problema, se pune semnul + (plus), iar dacă rezolvă greșit, semnul - (minus), dacă nu încearcă — se face semnul \emptyset , dacă are ezitări — semnul \sim (minus ondulat sau linie șerpuită), dacă nu înțelege — semnele !?, dacă întreabă — semnul ?, dacă manifestă uimire — semnul mirării !!; cînd se consemnează reacții variate, se utilizează grafice de observație. Deplasările se notează cu săgeți. Sînt foi topografice amănunțite care conțin toate amănuntele cu privire la mobilierul din cameră.

SISTEME de consemnare a observației

Scările de apreciere sînt foarte diverse, se mai numesc și scări de evaluare calitativă; anumite însușiri ca sîrguința, atenția, participarea la seminarii etc., pot fi notate

pe o dreaptă ce are segmente de evaluare. De exemplu ne interesează gradul de atenție la orele de psihodiagnostic:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		x					x		

x_3 = foarte slab la atenție;

x_8 = foarte bun la atenție.

Metoda introduce anumite diferențieri în răspunsurile subiectului, după intensitatea cu care-și exprimă opiniile sau părerile în legătură cu fenomenele ce constituie obiectul cunoașterii.

După unii autori, această metodă este o variantă a metodei chestionarului cu întrebări închise sau precodificate.

O altă variantă de alcătuire a scalei de apreciere:

DA	
RAREORI	
NU	

Alegerea unui răspuns din scală se face prin introducerea semnului «x» în pătratele ce se află în fața fiecărei variante.

Toți	
F. mulți	
Mulți	
Unii	
Nici unul	

Pot fi concepute și alte tipuri de scale, de exemplu:

a	excepțional	f. bun	bun	satisfăcător	nesatisf.	slab	b
---	-------------	--------	-----	--------------	-----------	------	---

Se poate realiza și o evaluare numerică (pentru atenție):

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.
care seamănă cu acordarea de note școlare.

Scafe descriptive cuprind în genere definiții de calitate care pot fi reunite într-un profil psihologic în care apar evaluări relativ gradate pentru fiecare însușire în parte.

De exemplu:

Scala descriptivă sau fișă de observație

Însușirea evaluată	Grade de evaluare			
	1	2	3	4
Sociabil				x
Conștiincios		x		

Altă formă a scalei descriptive:

Activitate evaluată	Grade de evaluare			
	Totdeauna	Adesea	Uneori	Niciodată
Studentul				
Își pregătește seminariile		x		
Intârzie la facultate			x	
Invață în pauze				x
Nu are foi			x	

Scala concretă. În care evaluarea se face în funcție de un anumit sistem de referință. De exemplu, evaluarea scrierii unui elev se face în funcție de 5—6 etaloane gradate față de care scrisul elevului respectiv prezintă un grad mai mare de asemănare. La fel se procedează și cu desenele elevilor: se apreciază prin comparare cu un număr de modele care au deja note de evaluare.

Scala comparativă cuprinde pe aceeași fișă de observație consemnarea evaluării însușirilor psihice aparținând mai multor elevi. Se folosește mai mult de psihologii care au foarte mare experiență și un îndelungat exercițiu de evaluare.

Exemplu de astfel de scală:

Stu- denții	Își iau minu- țios cursurile					Învățã pt. seminarii					Merg la bibliotecã					Sînt ordonați				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Dan

Cristi

Sebas-
tian

Oana

Se poate transforma cu ușurință o scală descriptivă dintr-o scală comparativă.

Se poate concluziona că: **scalele de evaluare** sînt foarte diferite, dar creează posibilitatea de a economisi timp și de a efectua observația într-un mod organizat.

Sînt, firește, și dificultăți privind evaluarea ca sistem de psihodiagnostic, care se datorează faptului că întregul **sistem elaborat este dependent de cel care-l aplică**. Psihologul trebuie să efectueze evaluări ce privesc exigențele minimale și maximele, trecerea de la o treaptă la alta, trebuie să aibă o reală constanță a aprecierii.

Există tendința de centrare a aprecierilor. Tendința de evaluare este secundată uneori de tot felul de efecte determinate de considerente ce țin de subiect. O fată (studentă) simpatcă, influențează adesea aprecierea sa înspre valori mai bune. Un student timid are șanse să fie subapreciat, subevaluat.

Se mai poate adăuga și faptul că rezultatele asupra unei tendințe odată elaborate (bunătatea) pot să influențeze rezultatele mascînd punerea în relief a însușirilor de pondere ale unui subiect uman. Toate cunoștințele psihologice se sprijină, în fond, pe observație, ceea ce este foarte adevărat, ținînd seama că nici o metodă nu poate face abstracție de spiritul de observație al cercetătorului (psihologului). Dar semnificația informațiilor, pe care le obținem din convorbire sau chestionar, nu se datorează numai observației, ci și autoobservației, introspecției.

În psihologie, observația științifică este plină de dificultăți (Bonnardel), care pot proveni din factorii prezenți în orice act perceptiv (în orice percepție): caracterul ei selectiv, tendința de a nu observa ceea ce nu concordă cu ipotezele noastre, impulsurile de natură proiectivă; alte dificultăți se datorează prezenței observatorului (psihologului) care modifică modul de reacție al subiectului observat. Obstacole mai dificile se întâlnesc la interpretarea datelor culese, înregistrate, deoarece faptul psihic constă într-un ansamblu de sensuri trăite de către subiectul care este implicat, iar sesizarea lor este uneori extrem de complicată.

Comportamentul se descifrează adeseori cu ajutorul reacțiilor expresive ale subiectului (de care ne vom ocupa selectiv).

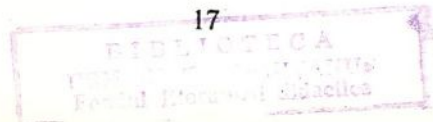
Se pune problema unor subiecți care pot simula stări de spirit sau atitudini nonconforme cu realitatea. Ca atare, observația trebuie bine organizată. În cazul unor evenimente de psihologie socială se cere participarea, implicarea psihologului în contextul social. Atenția noastră trebuie concentrată asupra comportamentului, precizând dinainte obiectul exact al observației (a sta la pîndă — observator în armată etc.).

Pentru validarea concluziilor este necesară exersarea observatorilor și confruntarea aprecierilor și interpretărilor.

Se poate pune întrebarea firească cu privire la fidelitate: ce număr de observații sînt necesare în vederea obținerii certitudinii că reacția observată este caracteristică și nu întîmplătoare.

Ca atare observația este un procedeu de cunoaștere științific, menit să ducă la descoperirea proprietăților manifestate ale obiectului studiat. Spre deosebire de urmărirea nesistematică a unor aparențe captivante, **observația științifică** este o contemplare metodică a unui fenomen sau proces, orientată intenționat de anumite ipoteze explicative. Întim asociată cu experimentul (BACON), observația încearcă să constate intervenția subiectului, în timp ce experimentul este observarea unor evenimente provocate și centrate pe subiect, în care acesta modifică condițiile desfășurării fenomenului studiat.

În psihologie, psihopatologie și psihiatrie, observația este o metodă de «studiu complet al valorii funcționale a comportamentului și conduitei unei ființe umane, ținînd seama de elementele constitutive și de personalitatea dinamică în totalitatea sa și în mediul său» (P. LAFON).

Observația este utilizată în examenele psihotehnice, vizînd comportamentul în cursul execuției testelor, în cursul activităților provocate (care nu servesc decît la punerea în evidență a comportamentelor naturale), în metoda clinică (unde se face apel mai mult la conversație sau la interogatorii mai mult sau mai puțin sistematizate, fără intervenția metodei experimentale).

După mijloacele folosite, observația poate fi:

- anchetă, fișe — scale;
- observarea psihologică directă sau indirectă;
- analize biografice sau statistice.

În funcție de loc, observația poate fi realizată în:

- mediu deschis;
- mediu specific (familiar, școlar, profesional);
- instituții specializate (spitale, centre de recuperare etc.).

Cu ajutorul observației se obțin informații privind:

- interrelația organism-mediu;
- schimbările determinate de relația organism-mediu;
- conduita exterioară, comunicarea;
- experiență trăită;
- modificări somatice obiective;
- produsele activității.

În **psihologie**, observația pune problema semnificațiilor subiective ale comportamentului exterior, în **pedagogie** este o metodă ce constă în punerea elevului în contact direct cu obiectul cunoașterii, în **psihiatrice** constituie un element de bază pentru diagnostic.

După P. POPESCU-NEVEANU, observația este o activitate perceptivă autoreglată și conștientizată. Este mai deschisă și mai apropiată de percepție, dar se desfășoară pe baza planurilor mintale, de unde și selectivitatea ca expresie a autoorganizării subiectului (ceea ce unii observă, alții nu pot). Se menționează specializarea profesională a observației și constituirea ei la nivel superior, la nivelul expertizei și cercetării științifice.

Aptitudinea corespunzătoare observației este spiritul de observație.

METODA aprecierii obiective a personalității a fost elaborată de Gh. ZAPAN. Se realizează cu concursul celor ale căror trăsături vrem să le cunoaștem (grupa de studenți). Aria de cuprindere a metodei se poate extinde asupra tuturor componentelor personalității: aptitudini, inteligență, temperament, caracter etc. Datele necesare sînt

obținute de la studenți prin aprecierile pe care sînt solicitați să le facă asupra propriilor colegi. Ipoteza ce stă la baza metodei este aceea că aprecierile pe care le fac oamenii asupra semenilor lor includ diferite informații reale despre personalitate. Aprecierea este un act pur subiectiv, ea presupunînd o serie întregă de date reale privitoare la personalitatea celui apreciat. Cu cît oamenii conviețuiesc mai mult împreună, cu atît se cunosc mai bine și ca atare aprecierile vor fi mai obiective.

Această metodă este un instrument util — stimulînd capacitatea de apreciere a semenilor, amplificînd simțul de răspundere în formarea judecăților de valoare. Se realizează astfel o sensibilizare valorică prin activarea unor opinii latente și o conștientizare axiologică a preferințelor.

Înșușiri de evaluare: cinste, modestie, sinceritate, politețe, prietenie, ambiție, respect etc. Se iau de obicei 5—9 însușiri, probe; pentru fiecare însușire se culeg următoarele date:

- aprecierea profesorului;
- aprecierea grupei (însușirea + sau —, rang);
- autoaprecierea studentului.

Se poate realiza o **fișă grupală de apreciere**:

Nr. crt.	Numele și prenumele	Înșușirile				Ect.
		Cinste				
		Suma algebrică	Rang	Aprecierea profesor.	Autoapreciere	
1						
2						
3						
4						